

Урок №8

Поняття синтаксичної норми.
Синтаксична помилка. Складні
випадки синтаксичного
узгодження. Складні випадки і
варіанти синтаксичного керування

СИНТАКСИЧНІ НОРМИ - це норми побудови словосполучень і речень, що регулюють правильне поєднання й розміщення слів у словосполученні й реченні.

СИНТАКСИЧНИМИ ПОМИЛКАМИ є ті, що спричинені незабезпеченням передбаченої граматичним ладом української мови побудови конструкцій (словосполучень, речень, надфразних єдностей) відповідно до усталених моделей синтаксичних зв'язків і відношень.

Види синтаксичних норм

1. Порушення синтаксичних зв'язків між словами (норм керування й узгодження).

2. Неправильне вживання дієприкметникових і дієприслівникових зворотів.

3. Неправильна побудова речень з однорідними членами.

4. Порушення порядку слів у реченні.

5. Порушення порядку розташування частин складного речення.

6. Змішування прямої та непрямої мови.

Дослідження-увідповіднення

До афоризмів, поданих латиною, доберіть українські відповідники.

Афоризм, поданий латиною	Український відповідник
1 A priori	А любов до долі
2 Acta est fabula	Б навчаючи вчимося
3 Amor fati	В нова людина
4 Docendo discimus	Г виставу завершено
5 Homo novus	Д спосіб життя
6 Modus vivendi	Е до досвіду

Перевірте виконання на наступному слайді

Дослідження-увідповіднення

До афоризмів, поданих латиною, доберіть українські відповідники.

Афоризм, поданий латиною	Український відповідник
1 A priori	А любов до долі
2 Acta est fabula	Б навчаючи вчимося
3 Amor fati	В нова людина
4 Docendo discimus	Г виставу завершено
5 Homo novus	Д спосіб життя
6 Modus vivendi	Е до досвіду

1Е, 2Г, 3А, 4Б, 5В, 6Д

Дослідіть, які зі сполучень слів, розміщених у правій колонці, не є словосполученнями. Свою думку доведіть.

Дослідження-увідповіднення

До афоризмів, поданих латиною, доберіть українські відповідники.

Афоризм, поданий латиною	Український відповідник
1 Ora et labora	А через терни до зірок
2 Per aspera ad astra	Б чиста дошка
3 Tabula rasa	В молись і працюй
4 Vivere militare est	Г прийшов, побачив, переміг
5 Veni vidi vici	Д теперішнє становище
6 status quo	Е жити — значить боротися

Перевірте виконання на наступному слайді

Дослідження-увідповіднення

До афоризмів, поданих латиною, доберіть українські відповідники.

Афоризм, поданий латиною	Український відповідник
1 Ora et labora	А через терни до зірок
2 Per aspera ad astra	Б чиста дошка
3 Tabula rasa	В молись і працюй
4 Vivere militare est	Г прийшов, побачив, переміг
5 Veni vidi vici	Д теперішнє становище
6 status quo	Е жити — значить боротися

1в, 2а, 3б, 4е, 5г, 6д

Дослідіть, які зі сполучень слів, розміщених у правій колонці, не є словосполученнями. Свою думку доведіть.

Дослідження-класифікація

Розподіліть словосполучення за синтаксичними зв'язками в них. Визначте засоби зв'язку слів у словосполученнях, скориставшись схемою.

Засоби вираження
синтаксичного зв'язку

Закінчення слів

Прийменники

Сполучники

Порядок слів

Інтонація

Дослідіть, словосполучень із яким типом підрядного зв'язку не подано.

Слово вченого, задачі для кмітливих, історія техніки, наука в особистостях, віхи історії, світ рослин, пізнай себе, світова культура, видатні українці, унікальні організми, досліді з хімії.

УЗГОДЖЕННЯМ називається такий спосіб зв'язку між словами, коли залежне слово вживається в тому самому роді, числі, відмінку, що й головне:
зелена трава (жін. рід; однина; Н. в.); зеленої трави (Р. в.); зеленій траві (Д.в).

Складні випадки синтаксичного узгодження

Треба узгоджувати відмінкові форми власної та загальної назви в поданих випадках.

фах, посада, звання і под. + відмінюване прізвище	з літературознавцем М.Слабошпицьким, у письменника І.Ольшевського, з міністром Шкарлетом
місто, село, річка + власна географічна назва	у місті Львові, за селом Озером
вулиця + власна назва жіночого роду	Магазин на вулиці Квітковій, АЛЕ: на вулиці Хрещатик (бо власна назва чоловічого роду)

НЕ ТРЕБА узгоджувати відмінкові форми власної та загальної назви в поданих випадках.

місто, село, річка + складна власна назва або власна назва в множині	у місті Кривий Ріг, біля річки Сіверський Донець; у місті Ківерці, за селом Підгайці
озеро, канал, бухта, мис, острів, гора, пустеля, порт, станція, аул, кишлак, штат + власна назва	готель біля гори Говерла, біля озера Нобель, у пустелі Каракуми
завод, шахта, газета, повість + умовна власна назва	на радіостанції «Луцьк», кореспондент газети «Волинь»
планета, сузір'я, галактика + власна назва	на планеті Марс, у галактиці Чумацький Шлях

Синтаксичне конструювання

Утворіть і запишіть складні словосполучення.

Переїхати в (місто Житомир), перебувати біля (магазин «Єва»), розглядати (сузір'я Оріон), плавати в (озеро Пісочне), засмагати біля (річка Турія), підійшов до (село Великий Омеляник), переходити (проспект Відродження), доїхали до (станція Дачне), захоплюватися (гора Говерла), цікавитися (планета Нептун), слухати (співачка Тіна Кароль).

Синтаксичне конструювання

Перевірка виконаної роботи.

Переїхати в місто Житомир, перебувати біля магазину «Єва», розглядати сузір'я Оріон, плавати в озері Пісочне, засмагати біля річки Турія, підійшов до села Великий Омеляник, переходити проспект Відродження, доїхали до станція Дачне, захоплюватися горою Говерла, цікавитися планетою Нептун, слухати співачку Тіну Кароль.

.

КЕРУВАННЯМ називається такий спосіб зв'язку між словами, коли залежне слово (без прийменника чи з прийменником) ставиться в певному відмінку, якого вимагає головне слово (що? чим?):

Любити природу, захоплюватися мужністю, доручити справу, берег річки, приємно з друзями, проникнути в серце.

УВАГА! При зміні головного слова залежне залишається незмінним.

Складні випадки синтаксичного керування

Заповніть таблицю самостійно дібраними прикладами

Модель керування	Приклад
відгук про ...	
зазнавати (чого?)	
сміятися з ...	
знущатися з ...	
перетворюватися на ...	
враження від ...	
завідувач (чого?) ...	
запізнитися через ...	

Складні випадки синтаксичного керування

Модель керування	Приклад
опанувати (що?) ...	
зраджувати (кого?)	
навчатися (чого?) ...	
хворий на ...	
нехтувати (що?) ...	
робити згідно з ...	
робити відповідно до ...	
дякувати (кому?) ...	
вибачати (кому?) ...	
притаманний (кому?) ...	

Зверніть увагу!

Іноді можливе варіативне керування:

- ❑ радіти з ... і (чому?) ... : *радіти з перемоги й радіти перемозі;*
- ❑ багатий на ... і (чим?) ... : *багатий на копалини та багатий копалинами;*
- ❑ чекати на ... і (кого?) ... : *чекати на тебе й чекати тебе.*

Якщо дієслово вжито із заперечною часткою **НЕ**, то воно вимагає від залежного слова родового відмінка, а не знахідного: не звертати (чого?) уваги (не увагу), не мати (чого?) права (не право), не знаходити (чого?) слів (не слова).

ПРИЛЯГАННЯМ називається такий спосіб зв'язку між словами, коли залежне слово, будучи незмінним, пов'язується з головним лише за змістом: читати виразно, дуже веселий, живуть радіючи, напрочуд шляхетно.

Дослідження-трансформація

Працюючи в парах, замініть подані сполучення слів одним словом.

робити когось винним

відбивати бажання, охоту

зберігати в таємниці

нічого не робити, гаяти час

виводити з терпіння

наполегливо шукати

бути вдячним

Дослідження-трансформація

Перевірка виконаної роботи

робити когось винним

винуватити

відбивати бажання, охоту

віднаджувати

зберігати в таємниці

втаювати

нічого не робити, гаяти час

дармувати

виводити з терпіння

дошкуляти

наполегливо шукати

дошукуватися

бути вдячним

завдячувати

Дослідження-трансформація

Працюючи в парах, замініть подані сполучення слів одним словом.

узяти під опіку

стати байдужним

витратити марно

проявити ініціативу

виявляти зловтіху

утрачати силу

ставати схожим на когось, щось

Дослідження-трансформація

Перевірка виконаної роботи

узяти під опіку

заопікуватися

стати байдужним

збайдужніти

витратити марно

змарнувати

проявити ініціативу

зініціювати

виявляти зловтіху

зловтішатися

утрачати силу

знесилюватися

ставати схожим на когось, щось

уподібнюватися

Дослідження-розпізнавання

Прочитайте пари словосполучень. Виберіть із-поміж них правильні конструкції. Зіставте свою роботу з роботою однокласника й проаналізуйте варіанти, що різняться.

Близько шостої години / біля шостої години.

Дякувати тренера / дякувати тренерові.

Зважати на обставини / рахуватися з обставинами.

Навчений від батьків / навчений батьками.

Звернутися за допомогою / звернутися по допомогу

↓
ПРОДОВЖЕННЯ

Дослідження-розпізнавання

Перевірте.

Близько шостої години,
дякувати тренерові,
зважати на обставини,
навчений від батьків,
звернутися по допомогу.

ПОРЯДКОМ СЛІВ називається властиве конкретній мові розташування членів речення у визначеній послідовності.

Для української мови характерний так званий вільний порядок слів, тобто усі члени речення можуть міняти своє місце.

Зверніть увагу

Закон про мови потребує уточнення.



звичайна констатація факту

Потребує уточнення Закон про мови.



зміст не змінюється, однак емоційно-експресивні відтінки висловлювання інші

Уточнення потребує Закон про мови.



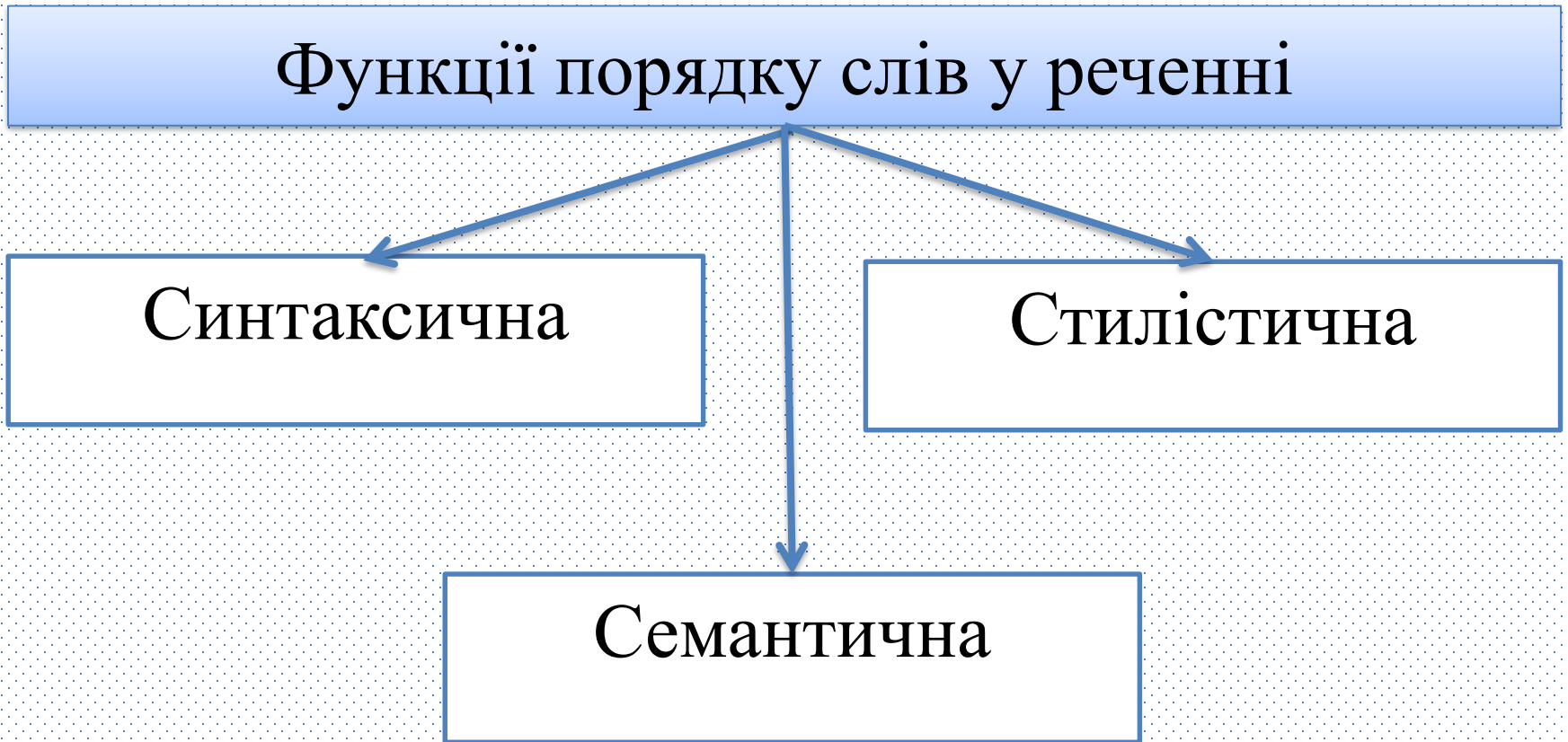
Логічний наголос падає на перше слово. З'являються нові відтінки: безапелятивність, однозначність.

Функції порядку слів у реченні

Синтаксична

Стилістична

Семантична



Порядок членів речення

```
graph TD; A[Порядок членів речення] --> B[Прямий]; A --> C[Зворотній (інверсія)];
```

Прямий

Зворотній
(інверсія)

При прямому порядку слів

- підмет стоїть перед присудком;
- додаток стоїть після підпорядковуючого слова;
- узгоджене означення вживається перед означуваним словом;
- неузгоджене означення стоїть після означуваного слова;
- місце обставин залежить від способу їх морфологічного вираження.

Типові помилки в стилістичному використанні порядку слів

1. При переставлянні окремих слів виникають небажані відтінки в значенні та в стилістичному забарвленні висловлювання.

2. Невиправдана інверсія, яка призводить до спотворення змісту, двозначності.

3. Використання інверсії в реченнях, у яких форми підмета й прямого додатка збігаються.

4. Неврахування того, що від місця в реченні вставних слів, часток залежить зміст, стилістичне забарвлення висловлювання.

Нескладне ЗНО

1. Граматичну помилку допущено в рядку.

А обрати нелегкий шлях

Б запобігати руйнування

В захворіти на бронхіт

Г ігнорувати зауваження

Д відправити листа

Нескладне ЗНО

2. Неправильно утворено форму слова у варіанті.

- А** кілограм помідор
- Б** недбале ставлення
- В** тритомне зібрання
- Г** з усякого приводу
- Д** зробити навпаки

Нескладне ЗНО

3. Граматично правильно утворено словосполучення.

А програміст по професії

Б відправити по пошті

В виплатити по сто гривень

Г дбайливий по відношенню до майна

Д подорожувати по європейським країнам

Нескладне ЗНО

4. Граматичну помилку допущено в словосполученні.

А завдати горя

Б вибачте мене

В навчатися малювання

Г відповідно до закону

Нескладне ЗНО

5. Граматично правильним є словосполучення.

А пробачте мене

Б котра година

В дякую вас

Г хворіти грипом

Нескладне ЗНО

6. Позначте словосполучення, яке потребує редагування.

- А** дотримати слова;
- Б** навчати математики;
- В** оволодіти знання;
- Г** опанувати мову;
- Д** знехтувати наказом.

Нескладне ЗНО

7. Граматичний зв'язок порушений у словосполученні.

А працювати щосереди

Б вищий мене

В зошит з математики

Г вірний собака

Д розповідати про іспит

Нескладне ЗНО

8. Неправильно побудовано словосполучення.

А неправильна відповідь

Б приймати участь

В наполягати на своєму

Г відчинити двері

Д провести захід

Нескладне ЗНО

9. Позначте речення, яке потребує редагування.

А Дозвольте оголосити порядок денний.

Б Пропозицію прошу внести до протоколу.

В Хочу подякувати учасників круглого столу.

Г Нараду було проведено відповідно до визначеного регламенту.

Д Ми зацікавилися Вашою пропозицією і хочемо отримати детальнішу інформацію.

Нескладне ЗНО

1. Утворіть граматично правильні словосполучення, поєднавши слова, позначені цифрами, та форми слова, позначені буквами.

1 згідно

2 наполягати

3 навчати

4 зраджувати

А принципи

Б принципам

В на принципах

Г принципів

Д з принципами

Відповіді на тестові завдання

- 1.Б 2.А 3. В 4. В 5. Б 6.В 7. Б 8.Б 9. В 10. 1Д,
2В, 3Г, 4 А